

Twórczość poetycka Nikołaja Kynczewa w Bułgarii i Polsce

The Poetic Output of Nikolay Kanchev in Bulgaria and Poland

Dorota Gólek-Sepetliewa

<https://orcid.org/0000-0002-8461-2025>

UNIVERSITY OF SILESIA IN KATOWICE
dorota.golek-sepetliewa@us.edu.pl

Data zgłoszenia: 4.10.2021 r. | Data akceptacji: 9.02.2022 r.

ABSTRACT | This article presents analyses and interpretations of the work of the Bulgarian poet Nikolay Kanchev (1936—2007), collected in the Polish-language volume *Against the Absence* (2020), translated by Wojciech Gałązka. It takes into account the critical context of the Polish and Bulgarian reception of Nikolay Kanchev's poetry. The presence of Nikolay Kanchev's work in Poland since the 1980s is possible thanks to the long-standing efforts of his translator, Wojciech Gałązka. In his homeland, the poet experienced the censorship's rejection of his first two volumes *Presence* (1965) and *As a Mustard Seed* (1968), many years of silence (1968—1980), and a successful but belated reception since the 1990s. A review of historical-literary studies makes it possible to identify the ideological and aesthetic choices of Kanchev's poetry — neoclassicism, meta-realism, conceptualism, philosophical intellectualism, laconicism, and paradoxicality.

KEYWORDS | Bulgarian poetry of XX century, Nikolay Kanchev, Wojciech Gałązka, reception in Bulgaria and Poland

Spuścizna literacka popularnego bułgarskiego poety Nikołaja Kynczewa (1936—2007) jest dobrze znana polskiemu czytelnikowi. Recepcja jego twórczości rozpoczęła się w latach 70. minionego wieku z inicjatywy Jana Zycha, który włączył kilka wierszy do antologii *Z poezji bułgarskiej* (1972). W tym samym czasie w swojej ojczyźnie poeta przez państwową instytucję literacką — Związek Pisarzy Bułgarskich — został skazany na ostracyzm, który przybrał formę niepoehlebnych recenzji wydawniczych, fatalnych analiz krytycznych i w konsekwencji wieloletniego zakazu publikacji (1968—1980). Po długim okresie przymusowego milczenia Nikołaj Kynczew powrócił do życia literackiego i zyskał ogromne uznanie zarówno środowiska krytyki literackiej, jak i czytelników. Systematycznie publikował kolejne tomy wierszy, które doczekały się ciekawych analiz i interpretacji w perspektywie tendencji, źródeł inspiracji i stylu poetyckiego.

W Polsce popularizatorem twórczości Nikołaja Kynczewa jest uznany tłumacz Wojciech Gałązka. Na uwagę zasługuje zwłaszcza opublikowana przez niego antologia *Przeciwko nieobecności* (2020), która stanowi wybór poezji i prozy poetyckiej z całego dorobku bułgarskiego autora. Uważna lektura tej pozycji umożliwia odkrycie Kynczewowskiej metody twórczej — poezji intelektualnej, wieloznacznej i wielokontekstowej, inspirowanej tradycjami światowej i rodzimej literatury.

Okres wymuszonego instytucjonalnie milczenia twórczego Kynczewa w ojczyźnie poprzedziło ukazanie się dwóch pierwszych tomików wierszy: *Присъствие* (1965) i *Колкото синапеното зърно* (1968), druk kolejnego został zablokowany przez cenzurę. Przyczyną takiego stanu rzeczy było nie tylko odważne lekceważenie przez twórcę dominującej i propagowanej ówczesnie metody twórczej — realizmu socjalistycznego, lecz także świadomy poetycki dystans wobec wszelkich przejawów ideologii. Literaturoznawca Płamen Dojnow podkreśla: „преди 1989 г. лириката на Кънчев се държи така, сякаш комунистическата действителност не съществува”¹. Również polska badaczka Celina Juda zwraca uwagę na strategię poetycką o typie niezależnym i wolnościowym: „wydaje się, że Kynczew od samego początku [...] starał się ignorować oficjalnie lansowane quasi-artystyczne strategie liryczne, z powodzeniem omija deklaratywność i rozpolitykowanie w liryce, wręcz gardzi publicystycznym tonem obywatelskiej poezji [...]”². Tym samym Kynczew podzielił los rugowanych przez komunistyczne środowiska literatów bułgarskich twór-

1 П. Дойнов, 2006: *Завръщане на поетически абсолют. Поезията на Николай Кънчев през 90-те години на XX век*. W: „70 години Николай Кънчев. Юбилеен вестник”, декември, s. 4.

2 C. Juda, 1994: *Przeciwko nieobecności. Uwagi wstępne o poezji Nikołaja Kynczewa*. „Zeszyty Naukowe UJ. Prace Historycznoliterackie”, z. 88, s. 115.

ców — Konstantina Pawłowa oraz Stefana Canewa, których niepożądana postawa moralna i „niepokorna” poezja zostały poddane podobnym rygorom i ograniczeniom.

Przedstawiciele ówczesnej krytyki literackiej zmagali się z trudnym w odbiorze refleksyjnym, filozoficznym, intelektualnym i abstrakcyjnym charakterem twórczości poety. Dlatego jeden z nich — Atanas Łazowski — określił wyobraźnię poetycką Kynczewa jako pełną sprzeczności, co skutkowało: „опасността от неясни, субективистични стихове”³. Krytyczny odbiór twórczości poety w ojczyźnie miał więc źródło w przyczynach politycznych oraz nieudanej recepcji wyrafinowanej ideowej płaszczyzny intelektualno-filozoficznej. Podobnie rzecz się miała z próbami identyfikacji generacyjnej — oczywista nieprzystawalność poety do dominującej ideologicznej szkoły twórczej, oprócz tego jego niechęć utożsamienia się ze względnie różnorodnym światopoglądowo i estetycznie poetyckim pokoleniem „kwietniowców”, które formowało się po 1956 roku. Gergina Krystewa wskazuje na wyraźny rozdźwięk między wierszami Kynczewa a twórczością generacji, która nie dążyła do przewyciężenia modelu liryki zaangażowanej społecznie:

Te не „влизат” в познатите „априлски” модели и остават встрани от лирическите демонстрации на социален ангажимент. А диалектиката на поетическото мислене, която демонстрират, не е „наивно-схематична” и подсказва търсения, които са резултат не просто от спонтанен изблик, а от „осъзнато умение”⁴.

Obecność poety w bułgarskim życiu literackim w latach 70. i 80. miniego wieku była sterowana przez Związek Pisarzy Bułgarskich, co polegało na dotacjach i umożliwianiu publikacji z zakresu poezji dziecięcej oraz tłumaczeń literatury światowej. Obrana strategia miała na celu pomniejszanie znaczenia Kynczewa jako poety, na rzecz stworzenia i upowszechnienia obrazu jego aktywności jako autora literatury dla dzieci⁵ oraz tłumacza⁶.

3 A. Łazowski, 1966: *Противоречиво своеобразие*. „Септември”, kn. 3, s. 236.

4 Г. Кръстева, 2014: *В „утробата на кита”, или „тихият век” на българските поети през 60-те и 70-те години на XX век*. „Poznańskie Studia Slawistyczne”, nr 6, s. 314.

5 Przykładami literatury dla dzieci są następujące tomy Kynczewa: *Чудесии* (1973); *Глухарче—другарче* (1977); *Охлювата къща* (1978); *Боси ескимоси* (1979); *Снежна птица* (1980); *Попова лъжичка* (1983); *Сресване на път* (1987).

6 We wskazanym okresie Nikolaj Kynczew znany jest głównie jako tłumacz literatury francuskiej — A. Мишо: *Безкраен глас* (1981), *Петима съвременни френски поети: Ив Бонфоа, Андре дю Буше, Жак Дюпен, Мишел Деги, Клод Естебан* (1983); rosyjskiej — В. Сорокин: *Ята в далечината* (1979), oraz współtłumacz twórczości arabskiej i uzbekistańskiej — А. Сюлейман: *По пътя на слънцето* (1974),

Powrót na rynek wydawniczy w 1980 roku ujawnił ogromny potencjał twórczy poety, który systematycznie przez kilkanaście lat przedstawiał czytelnikom kolejne zbiory wierszy. Zyskiwał stopniowo przychylność krytyki literackiej, a od początków lat 90. XX wieku — dzięki publikacji monograficznego opracowania Swetłozara Igowa *Поезията на Николай Кънчев* (1990) — dla jego twórczości zostało usankcjonowane istotne miejsce w historii literatury bułgarskiej. Niezwykle bogaty i różnorodny jest dorobek poetycki Kynczewa: *Послание от пешеходец* (1980), *Осланям се на маранята* (1981), *Нощен пазач на зората* (1983), *Лайкучката не хапе, а ухае* (1984), *Вълни на вероятността* (1985), *Редом с всички мигове* (1986), *Със слънце на сърето* (1988), *Времето, раздадено на всички* (1989), *В гората има някой* (1990), *И междуочието да погледа* (1991), *Отпечатъци от пръстите на Йети* (1992), *Балът на невинните* (1992), *Вятърът отнася мойта шапка* (1993), *Тополи за наколни жилища в небето* (1993), *Бялата акация от Бяла черква* (1994), *В бялото пространство на безкрая* (1994), *В полета на препарираната птица* (1995), *Галактизиране на празнотата* (1996), *Чайлд Харолд далеч по-късно* (1997), *Усмивката на Сфинкса* (1998), *Пътуването на Митаря* (1999), *Нощен пазач на зората* (2000).

Plamen Dojnow definiuje twórczość Kynczewa jako metarealistyczną i konceptualną⁷, zgodnie z terminologią rosyjskiego literaturoznawcy Michaiła Epsztejna, który opisywał w ten sposób nurty charakterystyczne dla poezji rosyjskiej lat 80. XX wieku — będące w opozycji do realizmu socjalistycznego. Według badacza konceptualizacja poezji u Kynczewa polega na ustawicznych przywoływaniach uniwersaliów, które w toku lirycznych fraz pozbawiane są niejednokrotnie treści powszechnego ludzkiego poznania. Natomiast meta-realizm uobecnia się w ponadczasowej tematyce ogólnoludzkiej, która dzięki bogatej metaforyce wskazuje na nadmaterialną naturę rzeczy. Tożsame kwestie Rozalia Likowa ujmuje następująco: „играта между близки и далечни връзки

P. Бабаджан: *Избрани стихотворения* (1979). W kolejnych latach utwierdził swoją pozycję tłumacza między innymi poezji gruzińskiej, szkockiej, serbskiej, francuskiej, polskiej: *Дъх на битие. Грузински поети: Антология на грузинската поезия* (1985); К. Уайт: *Големият бряг* (1985), *Синият път* (1988) i *Избрани стихотворения* (1995), *Петима съвременни сръбски поети: Душан Матич, Миодраг Павлович, Иван Лалич, Йован Христич и Бранко Милкович* (1989); Б. Ноел: *Един сън в Мантуа / Среца по средата на моста* (1989), *Трима полски поети: Чеслав Милош, Збигнев Херберт, Адам Загаевски* (1997).

7 П. Дойнов, 2012: *Николай Кънчев — отпатък Езоповия комплекс*. W: П. Дойнов, ред.: *Алтернативният канон: поетите*. София, Нов български университет, s. 99.

на нещата, напреженията, които се пораждат между различните области на духовното и материалното”⁸.

Pod względem formalnym twórczość Kynczewa nawiązuje do neoklasycyzmu współczesnego, w którym precyzja wymownego języka wyrażona jest w regularnych systemach wersyfikacyjnych, silnej organizacji rytmiczno-intonacyjnej, paralelizmie stroficznym i symetrii graficznej, które tworzą rodzaj wysokiego stylu poetyckiego. Poeta odwołuje się więc do kulturowo usankcjonowanych, tradycyjnych wzorów liryki. Na płaszczyźnie tematycznej wyróżnia się uniwersalizm, europejskie kody kulturowe, mity, konwencjonalne pejzaże oraz powracający zamknięty zbiór słów. Paralelny zespół tendencji lirycznych właściwych młodej polskiej poezji lat 60. XX wieku opisywał Stanisław Barańczak i powiązał je z trzema hasłami: „Wzniosłości, Zdobności, Harmonii”⁹. Wymienione przez polskiego badacza własności współczesnego neoklasycyzmu właściwe są liryce Kynczewa, jednak bezosobowy uniwersalizm w wielu momentach zostaje w niej przełamany typem liryki bezpośredniej z przejawami ekspresji podmiotu-twórcy.

Swetłozar Igow wskazuje na możliwe rodzime źródła inspiracji dla Kynczewowskiej poezji, które płynęły między innymi z modelu twórczego Atanasa Dałczewa (1904—1978). Igow wymienia w tym kontekście strategię liryki pozbawionej deklaratywności i patosu ideologicznego, zamysł filozoficzno-metafizyczny oraz nagromadzenie przedstawień pospolitych przedmiotów¹⁰. Z kolei od Aleksandryra Gerowa (1919—1997) Kynczew przejął metodę zapisu poetyckiego zdziwienia, zdumiewających spostrzeżeń, dialektyki cierpienia i poznania, opis prostoty zasad ludzkiego istnienia, a także obecność motywów ujmowania chwili w perspektywie wieczności¹¹. Heterogeniczne są źródła dla inspiracji twórczej Kynczewa płynące z lektury literatury światowej, jak pisał Igow:

[...] в своето творческо развитие Кънчев прощутира ред творци от античността и Изтока, както и от новата европейска традиция, в която най-големи предпочитания има към френската. Особено внимателно проследи той развоја на модерната световна поезия — от Елиът до Пастернак, от Анри Мишо до Октавио Пас, от Васко Попа до Мирон Бялошевски и десетки още творци¹².

8 P. Ликова, 2001: *Поетично „присъствие” на Николай Кънчев*. W: Еadem: *Литературни търсения през 90-те години. Проблеми на постмодернизма*. София, Академично издателство Проф. Марин Дринов, s. 320.

9 S. Barańczak, 1971: *Nieufni i zadufani. Romantyzm i klasycyzm w młodej poezji lat sześćdziesiątych*. Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk, Ossolineum, s. 129.

10 С. Игов: *Поезията на Николай Кънчев*. София, Перо, s. 10.

11 Ibidem.

12 Ibidem, s. 9.

W Polsce — jak już wspomniano — popularyzatorem twórczości poetyckiej Nikolaja Kynczewa jest uznany tłumacz Wojciech Gałązka, który przekłada wiersze poety od 1967 roku. W 1981 roku został opublikowany polski książkowy debiut bułgarskiego twórcy *Niczym ziarno gorczycy* (1981), kolejno ukazywały się *Posłanie od piechura* (1999) oraz *Przeciwko nieobecności* (2020). Polski debiut książkowy wymagał — jak twierdzi tłumacz — szczególnego zaangażowania: „Pierwszy tomik jego wierszy *Niczym ziarno gorczycy* wydałem w 1981 roku po ponad dwuletnich staraniach ze strony Wydawnictwa Literackiego, by uzyskać zgodę Bułgarskiego Związku Pisarzy, ponieważ poeta ten był objęty cenzurą... estetyczną”¹³. Wiersze Kynczewa w ciągu trzech ostatnich dziesięcioleci wielokrotnie ukazywały się również w czasopiśmie literackich: „Dekada Literacka”, „Tygiel Kultury”, „Arkusze” i „Akant”.

W *Posłowie* do pierwszego tomiku Gałązka uznaje Kynczewa za jednego z najciekawszych twórców bułgarskich. Zastanawia się również nad odpowiednimi formułami określającymi wybory ideowo-estetyczne poety:

wydaje się, iż wyrażałyby ją trafnie słowa — „przeciwko nieobecności”, w których mieści się zarazem element buntu wobec klasycystycznie pojmowanej wizji świata i odpowiadającej jej poezji, ale także cały dramatyzm, będący rezultatem tak rozumianej postawy. Być obecnym — znaczy dla Kynczewa — mieć do świata stosunek aktywny i dialektyczny, a nie sankcjonujący i apologetyczny. Taka postawa winna cechować przede wszystkim poetę, którego zadaniem jest nie dostarczanie rozkoszy „estetycznych”, lecz nazywanie i przybliżanie tego, co „niewyraźalne” i „odległe”, niejako skracanie odległości, albowiem w „poznawaniu świata taka odległość jest przyczyną, nic poza tym”¹⁴.

Na uwagę zasługuje zwłaszcza ostatnia z publikacji obejmująca wybór wierszy i prozy poetyckiej z całego dorobku Kynczewa. Co więcej, antologia ta zawiera wiersze niepublikowane w Bułgarii, udostępniane tłumaczowi przez poetę w ciągu trwającej wiele lat ich serdecznej przyjacielskiej relacji. Wzmiankowana pozycja stanowi więc udaną syntetyczną prezentację dorobku bułgarskiego twórcy, pozbawioną jednak ram chronologicznych, lecz tworzącą zbiór twórczości, jak ujmuje to tłumacz:

13 W. Gałązka, S. Siedlecka, 2021, [online]: *O literaturze bułgarskiej, języku i przekładzie. Rozmowa z Wojciechem Gałązką*. „Przekłady Literatur Słowiańskich”, t. 11, cz. 1, s. 22. Dostępne w Internecie: <https://doi.org/10.31261/PLS.2021.11.01.01> [dostęp: 26.04.2022].

14 W. Gałązka, 1981: *Posłowie*. W: N. Kynczew: *Niczym ziarno gorczycy*. W. Gałązka, tłum. Kraków, Wydawnictwo Literackie, s. 125—126.

[...] obfitej i ewoluującej, której towarzyszyłem przekładami i przyjaźnią niemal od początku. Śledziłem, jak w coraz większym stopniu dąży do wypowiedania się językiem języka, sięgając do jego frazeologizmów, obiegowych wyrażen, zagadkowych przedstawień, paradoksów, aby wobec jego gotowej metaforyczności, składającej się na „ujednolicony” obraz świata, wydobyć drogą przeciwstawiania się, swój obraz własny i własną w nim „przestrzeń intelektualną, refleksyjną i emocjonalną”¹⁵.

Wojciech Gałązka zwraca uwagę na płaszczyznę formalną liryki Kynczewa, która jest podporządkowana treściowej. Nikoła Iwanow określa wybory ideowe poety — „една от основните теми, които постоянно занимават поетичното съзнание и въображение на Николай Кънчев е темата за Твореца”¹⁶. Rzeczywiście w poetyckich rozważaniach ważne miejsce zajmuje tematyka *ars poetica* i aktu twórczego. W wierszu *Sztuka*¹⁷ pragnieniu wyrażenia piękna i harmonii towarzyszy symbolika marmuru jako szlachetnego budulca, co wskazuje na apoteozę chwały pośmiertnej i wiecznej pamięci gwarantowanej przez pozostawioną spuściznę. Autokreacja podnosi podmiot liryczny do rangi ponadprzeciętnego twórcy-mędrca, który posiada moc wnikliwego spojrzenia i dostrzeżenia natury rzeczy niedostępnej dla innych ludzi. Świat wewnętrzny poety obejmuje metaforycznie cały wszechświat, w którym bytuje samotnie i samowystarczalnie (***) *Żadnego wiersza nie mogę...*, s. 12).

Nikołaj Kynczew uznaje się za poetę klasycznego, który zgodnie z antycznymi wzorcami dzięki talentowi dąży do poznania i wyrażenia istoty rzeczy (*Klasycy*, s. 17). Natchnienie twórcze w zgodzie z paradygmatem klasycznej sztuki posiada nadprzyrodzony i nieziemski charakter (*Rażony błyskawicą piękna*, s. 175). Wyjątkowe umiejętności umożliwiają sięganie do poetyckich wyżyn, co oznacza odkrywanie oryginalnych znaczeń uniwersaliów (*Talent*, s. 10). Niezwykły polot myśli czyni z poety unikatowe zjawisko — białego kruka, który dzięki trudnemu procesowi racjonalnego myślenia poszukuje odpowiedniego słownego przedstawienia idei humanizmu (*Biały kruk*, s. 19). Kynczew broni wyjątkowej rangi twórcy i jego prawa do zachowywania autonomii i wolności wewnętrznej (*Zgodziłbym się może z Platonem, o ile*, s. 163).

15 W. Gałązka, 2020: *O autorze*. W: N. Kynczew: *Przeciwko nieobecności*. W. Gałązka, tłum. Kraków, Scriptum, s. 204—205.

16 Н. Иванов, 2011: *Творбата метафора, или Поезията на Николай Кънчев*. „Литературен вестник”, бр. 36, s. 9.

17 N. Kynczew, 2020: *Przeciwko nieobecności...*, s. 8. Wszystkie kolejno analizowane w artykule wiersze pochodzą z tego zbioru. Tytuły oraz numery stron podane są w nawiasach w tekście głównym.

Jednak emocjonalna powściągliwość, umiar i intelektualizm niejednokrotnie zostają przełamane na przykład romantyczną ideą konieczności patrzenia na świat sercem (*Kukułcza przędza*, s. 23) czy aurą wyjątkowej, nadprzyrodzonej miłości (*Nigdy*, s. 100). W innym miejscu poeta zwraca uwagę na dialogiczność poezji w rozumieniu otwartości na innego człowieka — odbiorcę sztuki słowa (***)*Że tak właśnie jest...*, s. 16). W przedstawieniach balladowych, baśniowych i magicznych uwidoczniają się elementy fantastyczne i nadprzyrodzone (*Kaprysy dziwił oczu moje*, s. 66; *W lesie jest ktoś*, s. 77).

Sztuka poetycka, rozumiana jako kreacja, według Kynczewa winna wyrażać podstawową wartość, jaką jest piękno. Idea piękna rozważana jest na kilku płaszczyznach. Przede wszystkim klasycystycznie pojmowana jest celem i dążeniem *ars poetica* oraz łączy się z wartościami ładu, doskonałości i harmonii (*Szczyt doskonałości*, s. 91), wzniosłości i ozdobności (*Róg myśliwski*, s. 141), wiary i miłości (*Zagłada*, s. 55). Proces twórczy jest aktem doskonałości, pochodną erudycji i intelektu poety, połączonych z poszukiwaniami przejrzystej formy słownej (*Biała magia*, s. 14). Poeta wierzy w istotę poezji jako prawdziwego wyrazu ducha, która służy ludzkości (*Duch wodny*, s. 15). Apolliniśkość u Kynczewa przejawia się w poetyckiej świadomości tworzenia iluzji nieosiągalnej harmonii i pełni (***)*Musiąło nie być słów...*, s. 65).

Poeta poszukuje piękna w naturze, w kontemplacji egzotycznych krajobrazów, na przykład Kaukazu, którego przedstawienie stanowi liryczne studium harmonii (*Ballada fragmentaryczna o Hewsurze*, s. 185—188). Podmiot mówiący manifestuje parnasistowską nostalgię za odwiecznym pięknem, nieprzemijającymi elementami wszechświata i przyrody, które ukazane są w symbolistycznej konwencji. Zdziwienie i zachwyt twórcy wywołują obrazy bezkresnego morza, przestworzy i niebios, jasności poranka, słońca i światła, kosmosu (*Ciepły kompres*, s. 31; *Żaloba jest zaćmieniem serca*, s. 116; *Niedziela*, s. 127), dziewiczego drzewostanu bez śladów bytności człowieka (*Przyroda*, s. 50), wyjątkowości praw natury (*Meteor*, s. 156). Ekspresja podmiotu lirycznego uwidocznia się w topice przywiązania do ziemi rodzimej, w pietyzmie, z jakim ukazywane jest jej nieprzemijające piękno (*Syn marnotrawny*, s. 56).

Chronotop w poezji Kynczewa tworzony jest przez szereg zależności. Uniwersalne przedstawienia dotyczą historii, która odczytywana jest zgodnie z kodem kulturowym. Refleksja o Kartaginie przeradza się w poszukiwanie esencji zmienności losu, niestałości i niepewności procesu dziejowego, nieustających antynomii wzlotów i upadków ludzi i miejsc (*Jak najdalej*, s. 21). Topika długiego trwania świata od obrazów mityczno-biblijnego stworzenia do współczesnej technicyzacji jawi się jako żywioł biegu dziejów i wymyka się kategoriom rozumowym (*Dokąd*, s. 151). Pytania o precyzję i jednoznaczność w opisie i wyrażaniu sensu czasowego trwania *universum* zawierają wiele podmioto-

wych wątpliwości (***) *Właściwie nie można powiedzieć...*, s. 126). W tekście poetyckim funkcjonują również obrazy trwającego wszechczasu, obejmującego płaszczyzny przeszłości, teraźniejszości i przyszłości, pozostające we wzajemnym wpływie i zależności (*Przeciwko nieobecności*, s. 32).

Czas jako podmiot tekstu poetyckiego ujęty w konteksty metafizyczne ujawnia swą nieliniarną, niejednoznaczną i nieprzejrzywą naturę. Przedstawieniu szybkich jego przebiegów towarzyszy poczucie niepewności danych z historiografii, co wskazuje na zagadkową i nietrwałą naturę dziejów ludzkości (*Czas*, s. 53). Poeta zwraca uwagę na istotne paradoksy istnienia dzięki konfrontacji wieczności i chwili jako znaków trwałości i ulotności (*Powiadam: mój przypadek jest jedyny*, s. 46). Antropomorfizowana dwoista natura czasu — sprzymierzeńca lub oprawcy życia — ponownie syntetyzuje sprzeczne jakości podmiotowego bytu (*Ze szczytu najwyższego lotu*, s. 79). Jednym z obszarów namysłu pozostaje ulotność ludzkiego istnienia w perspektywie odwiecznej dialektyki życia i śmierci (*Codziennie*, s. 33).

Wyzwaniem dla odbiorcy są egzystencjalistyczne paradoksy i sprzeczności, które dotyczą natury istnienia świata i człowieka. Powstanie paradoksów w poezji i prozie lirycznej wynika z techniki luźnych asocjacji, kolażu słownego, zderzenia zaskakujących skojarzeń, nieoczekiwanych puent, niebanalnych konstrukcji myślowych oraz abstrakcyjnych fraz (*Zdumienie*, s. 36; *Potwierdzenie*, s. 38; *Nie można powstrzymać gęślarza*, s. 181—184; *Kaprysy dziwiw oczy moje*, s. 66). Na tę własność poezji Kynczewa zwraca uwagę Dojnow: „Модельт на Кънчевата поетика се основава на постоянната динамика в предаването на значения и смисли между обект и субект, означаемо и означавано, знак и референция и т.н.”¹⁸.

Wyróżniająca się w tekstach poetyckich płaszczyzna metafizyczna dotyczy również jakości bytu — poeta podejmuje rozważania na temat wątpliwości aksjologicznych, zagadki cierpienia i przemijania, które powodują niepokój i niepewność filozoficzną (*Rozpowiedziane*, s. 13). Człowiek boryka się z dysharmonią wynikającą z pragnienia osiągnięcia własnych celów i niemożności ich realizacji (*Spotkanie*, s. 27). W tej perspektywie ważne miejsce zajmuje kategoria nieobecności rozumiana jako odrzucenie świadomego rozumowania i konieczności działania, które doczeka się poetyckiego buntu. Poeta apeluje przeciwko nieobecności, którą utożsamia z pustką istnienia i wyrwą w dynamice życia, wzywając do wytężonej i nieustającej pracy umysłu (*Przeciwko nieobecności*, s. 32). W ciekawy sposób analizuje kategorię obecności w twórczości

18 П. Дойнов, 2008: *Николай Кънчев — от татък Езоповия комплекс, в поетическия абсолют*. W: П. Дойнов, ред.: *Николай Кънчев в българската литература и култура*. София, Кралица Маб, s. 76.

Kynczewa Rozalia Likowa: „Присъствие — като засилена връзка между човека и веществения свят, като едно съществуване на света не изстрадано от човека, а в човека и като едно подсилено усещане за относителната обективност и осезаемост на материалните неща и явления”¹⁹. Dlatego formule obecności towarzyszy idea ciągłego odkrywania i konieczności bycia w ruchu, co łączy się z afirmacją życia (*Wrzesień*, s. 143).

Zawiła biografia twórcza Nikołaja Kynczewa wpisuje się w losy niepokornych poetów, funkcjonujących w zideologizowanej bułgarskiej rzeczywistości politycznej drugiej połowy XX wieku. Przymusowa wewnętrzna banicja zostaje zrekompensowana uwolnieniem publikacji poety w latach 80. i spóźnioną naukową recepcją jego twórczości przez historyków literatury od lat 90. XX wieku, określającą wybory ideowo-estetyczne Kynczewa — neoklasycyzm, metarealizm, konceptualizm, filozoficzny intelektualizm, lakoniczność i paradoksalność.

Polski czytelnik, dzięki wieloletniemu wysiłkowi Wojciecha Gałązki — tłumacza i popularyzatora dorobku Kynczewa, otrzymuje szansę obcowania z niełatwą w odbiorze i odosobnioną w tradycji literatury bułgarskiej spuścizną twórczą. Założenie poety odnośnie do *ars poetica* jako aktu doskonałości oznacza wysiłek intelektualny, któremu towarzyszą poszukiwania formy idealnej do osiągnięcia wartości harmonii, piękna i ładu. Filozoficzne rozważania wokół istoty ludzkiego bytu wpisują się w konteksty metafizyczne, co prowadzi poetę do licznych sprzeczności, niejednoznaczności i paradoksów, powodujących zadumę, zdziwienie i egzystencjalny niepokój.

Literatura

- Barańczak S., 1971: *Nieufni i zadufani. Romantyzm i klasycyzm w młodej poezji lat sześćdziesiątych*. Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk, Ossolineum.
- Gałązka W., 1981: *Posłowie*. W: N. Kynczew: *Niczym ziarno gorczycy*. W. Gałązka, tłum. Kraków, Wydawnictwo Literackie, s. 125—128.
- Gałązka W., 2020: *O autorze*. W: N. Kynczew: *Przeciwko nieobecności*. W. Gałązka, tłum. Kraków, Scriptum, s. 203—205.
- Gałązka W., Siedlecka S., 2021, [online]: *O literaturze bułgarskiej, języku i przekładzie Rozmowa z Wojciechem Gałązką*. „Przekłady Literatur Słowiańskich”, t. 11, cz. 1, s. 1—27. Dostępne w Internecie: <https://doi.org/10.31261/PLS.2021.11.01.01> [dostęp: 26.04.2022].
- Juda C., 1994: *Przeciwko nieobecności. Uwagi wstępne o poezji Nikołaja Kynczewa*. „Zeszyty Naukowe UJ. Prace Historycznoliterackie”, z. 88, s. 113—120.

19 P. Likowa, 2001: *Poetично „присъствие” на Николай Кънчев...*, s. 320.

- Kynczew N., 2020: *Przeciwko nieobecności*. W. Gałązka, tłum. Kraków, Scriptum.
- Дойнов П., 2006: *Завръщане на поетически абсолютизъм. Поезията на Николай Кънчев през 90-те години на ХХ век*. W: „70 години Николай Кънчев. Юбилеен вестник”, декември, с. 4.
- Дойнов П., 2008: *Николай Кънчев — от татък Езоповия комплекс, в поетически абсолютизъм*. W: П. Дойнов, ред.: *Николай Кънчев в българската литература и култура*. София, Кралица Маб, с. 50—78.
- Дойнов П., 2012: *Николай Кънчев — от татък Езоповия комплекс*. W: П. Дойнов, ред.: *Алтернативният канон: поетите*. София, Нов български университет, с. 95—110.
- Иванов Н., 2011: *Творбата метафора, или Поезията на Николай Кънчев*. „Литературен вестник”, бр. 36, с. 9—10.
- Игов С., 1990: *Поезията на Николай Кънчев*. София, Перо.
- Кръстева Г., 2014: *В „утробата на кита”, или „тихият вик” на българските поети през 60-те и 70-те години на ХХ век*. „Poznańskie Studia Slawistyczne”, nr 6, с. 311—324.
- Лазовски А., 1966: *Противоречиво своеобразие*. „Септември”, кн. 3, с. 235—238.
- Ликова Р., 2001: *Поетично „присъствие” на Николай Кънчев*. W: Eadem: *Литературни търсения през 90-те години. Проблеми на постмодернизма*. София, Академично издателство Проф. Марин Дринов, с. 319—327.

Dorota Gołek-Sepetliewa

Поетичното творчество на Николай Кънчев в България и Полша

РЕЗЮМЕ | Статията представя творческия път на българския поет Николай Кънчев (1936—2007) и интерпретира негови творби, събрани в полскоезичния сборник *Przeciwko nieobecności* (2020) в превод на Войчех Галонзка. Текстът очертава контекстите на полската и българската рецепция на неговата поезия. В родината си поетът е категорично отхвърлен от критиката за първите си две сбирки *Присъствие* (1965) и *Колкото синапеното зърно* (1968), което води до дългогодишно мълчание (1968—1980) и успешно, макар заксъняло признание от 90-те години на ХХ век насетне. В Полша творческото присъствие на Кънчев става възможно от 80-те години на века благодарение на дългогодишните усилия на преводача Войчех Галонзка. Прегледът на литературноисторическите изследвания и оценки позволява идейните и естетическите избори в поезията на Кънчев да се окачествят с понятията неокласицизъм, метареализъм, концептуализъм, философски интелектуализъм, лаконичност и парадоксалност.

КЛЮЧОВИ ДУМИ | българска поезия на ХХ век, Николай Кънчев, Войчех Галонзка, рецепция в България и Полша

Dorota Gołek-Sepetliewa

The Poetic Output of Nikolay Kanchev in Bulgaria and Poland

SUMMARY | This article presents analyses and interpretations of the work of the Bulgarian poet Nikolay Kanchev (1936—2007), collected in the Polish-language volume *Against the Absence* (2020), translated by Wojciech Gałązka. It takes into account the critical context of the Polish and Bulgarian reception of Nikolay Kanchev's poetry. The presence of Nikolay Kanchev's work in Poland since the 1980s is possible thanks to the long-standing efforts of his translator, Wojciech Gałązka. In his homeland, the poet experienced the censorship's rejection of his first two volumes *Presence* (1965) and *As a Mustard Seed* (1968), many years of silence (1968—1980), and a successful but belated reception since the 1990s. A review of historical-literary studies makes it possible to identify the ideological and aesthetic choices of Kanchev's poetry — neoclassicism, metarealism, conceptualism, philosophical intellectualism, laconicism, and paradoxicality

KEYWORDS | Bulgarian poetry of XX century, Nikolay Kanchev, Wojciech Gałązka, reception in Bulgaria and Poland

DOROTA GOŁEK-SEPETLIEWA | dr nauk humanistycznych, adiunkt na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach; literaturoznawczyni. Ukończyła studia bułgarystyczne na kierunku filologia słowiańska na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie. W 2009 roku obroniła pracę doktorską zatytułowaną *Formuły absurdu w twórczości poetyckiej Konstantina Pawłowa*. Prowadzi badania z zakresu historii literatury bułgarskiej XX i XXI wieku ze szczególnym uwzględnieniem twórczości poetyckiej. Ostatnio jej zainteresowania naukowe koncentrują się wokół poetyckich dyskursów pamięci oraz kategorii pamięci w badaniach literaturoznawczych.